

Tandori Dezső

Néhány bemutatkozás

Szépírásmű

I/a

Nem vagyok irodalombíró. Fogalmam sincs kritikai mű- és játékviszonyokról. Vagy ezek ösztönösségéről. Nem szólva szándékoltásokról. Boldogult boldog-koromban Maigret-hátfülszövegeket írhattam. (De szép szó!) S oda rövidültek e dolgok, hogy: „Én ma egyetlen módon nézem Simenon bűnügyi könyveit: nekem kellene.”

Ha a prózájával itt most bemutatkozó *Kötter Tamás* így folytatja – ezt –, nekem a könyvei kellene fognak. Alig van kétségem felőle, sőt.

I/b

Kötter a könyve első novellájában – 14 ilyen van – cselesen, mert íróilag szervesen bemutatkozik. Szervesen, mert novellaszerkezetesen; nem árulhatom el a – na ja – poént. A *Rablóhalak* című kötet parányit témakimondó vezérszava is megmenekül a ragyogó címlap összefogó ereje által. Valamint annak révén, hogy csak egy elbeszélésre vonatkozatható tutizóan a cím. Valamint tényleg Kötter ügye, milyen címet ad első pillanatra hanyattvágóan erős művének. Nekem a *Give Me Summer*, a *Forrásban* megjelent novellapáros egyike üti máig a klasszikum alaphangot. Antológiadarab. De itt át ne térjek túl gyorsan a bemutatás érdemjére.

I/c

A „Bemutatás” külsős eleme: Salinger. Nekem ő jutott eleve eszembe. A stílus, az anyagfeldolgozás gazdaságosságának okán. *Seymour: Bemutatás*. Klasszikus cím ott. Nálam: jó vicc lenne – ld. Cserna Szabó András a fülön –, ha azt mondanám, fájdalmasan vicces, hogy már nem tudok tömör, igazlító, értékelő szavakat bíráló formákba öntve „más dolgokról”, mert nem vagyok benne semmilyen szisztémában, ld. fentebb. A „Bemutatás”-t nekem Salinger engedélyezi. További referenciám: Ambrose Bierce a kíméletlenség dolgában... nála taccsdobásig vagyok rosszul harmadik olvasásra is a kegyetlenségektől; Evelyn Waugh, a mi – ha van olyan, hogy „mi, mink itten” – tudomásainkban annyira meg nem honorodott világ-elemi író, ld. *A megboldogult, Jámbor pálya* stb. – a már-már eltűzött

lezser pimaszkodást adja így; s tovább még. Az én Psycho-ügyem, szerzőjének három dolgát is fordítottam, a régi klasszikus. Fitzgerald és Hemingway bőven jöhet. A novellamottókra még kitérek. Tehát az lenne a „néhány bemutatás” igazi konkrétuma, hogy miközben irodalomtörténeti kisesszét, telibetaláló kisprózát nézegetek, elsősorban az van bennem, hogy én már gépelni sem szeretek, mert kezdeni kell valamit, netán komplettírozni, tényleg „csend és rettenetesség vagyok”, más lényeg NO.

Nekem a 75. év így jött be.

De ekkor azért bejönnek más dolgok is. Most a *Forrás* köré szerveződve. Pintér Lajos bámulatos-fiatalon írt folyóiratbemutatója, a *Kalangya*, egyfajta Délvidék története. „Csak” szakdolgozat volt, de önálló kismonográfiává nőtt az időben. És bejött Kötter két novellája az említett folyóirat gyűjteményében. Nekem a Kötter-művek, ha, mondtam, így folytatódnak, egyszerűen „kellenek”.

Ám mindennél erősebb az a két tétel, melyet „Aforiz...” könyvem elején exponáltam (2012 körül):

„A világban csak az életen kívül lehet lenni.” Ezt, persze, Kötter cáfolja a maga részéről, nem is mondom, miért. A másik:

„Még sok mindent akarok csinálni, csak csinálni nem akarok már semmit.”

Ezt magam cáfolum. Mikor ezt a dolgozategyütttest mégis írom. De sosem mondhatjuk, hogy soha. Azt kellene *mindig* mondani, hogy nem.

Fog-e ez menni nekem valaha is?

Már-utána-nem-lesz-fájó, hogy fog.

Innen az első tárgyra, most.

II.

A *Give Me Summer* maga a tökéletes novella, s mellette a többi is elemien helytáll. Nem akarom a kötet elragadtatott kísérszövegeit idézni, de: eléggé pontosak. Nem várom meg a *Rablóhalak* – ám legyen e cím – első kritikai visszhangját sem; na, a pozitívumok ellenében mik hangozhatnak el? Keveset vizualizálok. Egy adott réteg, „emberi bolygó” tömörített, szinte kizárólagos világa? És akkor? A mindenképp maga-nemében elborzasztva felülmúló Bierce olyan tarkaságos lelki-földrajzi terepen ront-bont, tombol, keserűsködik? Ugye nem. Waugh más eset, de Kötternek ez az első könyve. Lelkesen olvastam a további folyóiratnovellák némelyikét, aztán az egész könyvet. És persze, hogy én is tűnődgettem, fontolgattam. Félre ezzel! Ünnepelek meg.

Magánközlésekből – alig vannak – veszem, hogy talán a regény felé fog fordulni Kötter Tamás, sőt, és igen, már most is teszi ezt kicsit. Elemezzem novella-szerkezeteit, melyek azért is hasonlóak érdemben, mert a nevek különbözősége ellenére szuperdologintézők, avagy lezserül, cinikus bevallottsággal lógósok, édeséletélvezők etc., melózók, érdemben kurválódó kiscsajok, egyéb nők kb. ugyanúgy ágálnak v. tengenek, virulnak, s így ők mintegy masszává teszik az ügyet? Jól teszik.

A szöveg-mottókhöz nem szólhatok hozzá. Kell a jelen-jelleg, kell a múlt-érdemlegesség, más-más rangok. Fene tudja, mi lenne a bőrröndből kilógó kor-

elemekből művészi szempontból lenyírandó. Én még viccből, szereplők jellemzéséből sem hagytam volna benn a L...-mókákon túl pár mást. De mindegy.

Kíméletlen, kegyetlen sztorik? A kíméletlen jó szó. Mocsok viselkedéseket látunk bemutatva, de natúr, mi-sem-természetesebbséggel. Hát ...igen. Ez van. Nem Sting *legal-alien*-mondása, hanem csak az enyém.

Meghazudtolódik az én mondásom azonban: „*Csak egy dolgot nem érdemes elmondani senkinek, hogy semmit nem érdemes elmondani senkinek.*” Kötter sodró erővel tudja elmondani mégis a magáét, és érdemes-mód. Sikerkönyv lesz, mert a Nagyérdemű venni fogja a lapot, és újat is kér majd.

A *Rablóhalak* egy nagyon jó dolog; mit tudom én, az a legfontosabbja, hogy annyira maian, vagy hogy annyira mindenkorilag. Aranyfedezete – brr e szó –, hogy kis részei rendre remekbe vannak szabva.

Kell-e több? Nem.

Egy műfajelméleti megfigyelés: minél inkább önmaguk minőségére koncentrálnak a novellák, annál jobbak. Minél kevésbé hivatkozik pl. Csehov *arra* a világra, annál elemibb.

Jó, de Bierce meg – hivatkozik. Akkor?

Tehát csak jó novella legyen és kész. Sablon, de: várjuk a többit. A *stílusélmény* – és – pluszt.

III.

Pintér Lajos – és a *Forrás*.

Igen nehéz feladat hárul rám. A *Kalangya* folyóirat kb. 13 esztendő, kissé komplikált, mégis oly egyszerű története rég volt. 1932–1944, de osztható belül 1941–1944 közére is. Pintérnek az egyetemi végdolgozata, a „Gyűjtsd a termést kalangyába” című munka megállta a helyét ma is, sőt, most került megérdemelt helyére. Kiadta a szabadkai „Életjel Könyvek”, kismonográfiává-minősítő bevezető tanulmányt írt hozzá a kitűnő Fekete J. József; elevennek és pontosnak bizonyul az akkor 24 éves fiatalember értekező prózája ma, és a folyóirat-bemutatáson nagyjából túl – a mai olvasó *stílusélményt* kap, matériákkal ismerkedik. Persze, hogy a vajdasági, ha mondható ez visszamenőleg így, a délvidéki irodalmi körülmények nem visszakézből ismertek, hogy képzavarral éljek, az olyan átlagolvasó számára, mint amilyen csekélységem is. De...

...a Pintér-féle szabadkai kiadású ÉLET MINIATÚRÖK pontosan ismerteti a régebbi „magyar irodalomtörténet” alapján a folyóirat históriáját, s ezt kell nekem most vázlatosan legalább...

...megtoldva szívem és szerény hozzáértésem színezésével elevenen tükrözni.

Elsősorban akkor hát: rendkívül erős a mű apparátusa. Németh László... Bori Imre... Utsai Csaba... további elemi-erős hivatkozási adatok. Ám nem csak ilyenek. Pintér könyvecskéje irodalomeszméletet és -szemléletet is ad. Szépírói erényekkel sorra! Huszonnégy évesen, hadd ismétljem. Teljes névsort kapunk a délvidéki irodalom érdemlistájáról/ból. Helyes értékelésekkel. Csuka Zoltán, Herceg János, Dudás Kálmán... tessék olvasni. Lendületes, tömör próza. Csudálom, mennyi „bölcesség”. De ez. A diplomázó szerzőé.

Mi alakít egy kisebbségi létet? Ó... De az irodalmár? Önmeghatározói vannak? Honnét? Az Örök Irodalom védőangyalai folytán? A kor és a helyszín szellemének kihallásából? Magam inkább az ihlet, nekem a „szentlélek” ígázatában. De közben mennyi szenvedés, méltatlanság, keserű peremvidék-sors.

Alapvető megállapítások a jugoszláviai magyar irodalomról, melynek alapműfaja maig – ?! – az esszé. Megjegyzem: haladunk mindenütt errefelé. Ám a Szenteleky Kornél által megálmódott és gondozott, oly sokak által folytatott, Szenteleky által „visszavett” Kalangya önmaga ellen-kalandja is volt. Maga az igyekvő szolidság – sok-sok fantáziával ötvözve. Harc is: a maximalista igény és az önnfenntartó közönségigényesség között. Alaptézisek igazolója: ld. Németh László és Bori Imre szavait. A kor izgalmai nagy nevű szereplők által is jelen voltak. Ott forrtak. Kosztolányi, Weöres. Pintér bátran mondja ki: *„A Kalangya fő jelentősége: A vajdasági íróknak, az önállósuló jugoszláviai magyar irodalomnak a világháborúk közötti legjelentősebb fóruma; a jugoszláviai irodalom jelesebb alkotásait fordításokban”* követve, a Szemle-rovattal nyomon követve; a két nép barátságát és kölcsönös megismerését a hídépítés programjával elősegítve.

IV.

Vissza önmagam bemutatásához.

Olvasó vagyok. Nem bíráló, nem ítéző, nem korszereplő. Imádom – igen! – az ilyen művek belső kincseit, túl a munkák egészének érdemlegesén. Szépet a szépségekhez illeszt-olvaszt Pintér Lajos. A hírességek, nagyságok mellett a maga meglátásaival, fogalmazási módjával is remekül állja a sarat. Szépprózája igazi kemény-szép próza. Tanít, élvezetes, jól „keres” igazságokat. Méltó kiegészítő Utasi Csaba művének, melyből sokat tanult is. Ami pedig engem illet...

...telibe talált valamit. Mikor nekem ajándékozta a kis szabadkai könyvet.

Így írhatok róla.

Mindegy, hogy apám délvidéki. Óbecsei. Családja jó része élt ott. Pásztoremberek, iparosok, gazdálkodók stb. Ez nem lenne fontos.

Sokkal érdekesebb, hogy abban a korszakban, nekem ez gyakorlatilag 1967–1977-et jelentette, Újvidéken és a HÍD folyóiraton „keresztül” életem nyarainak legszebb napjait tölthettem nyaralásaimból, világismerkedésemből Belgrádban és az Adrián etc. (Salcén, Splitben, Crikvenicán, Hvar szigetén stb.). Sok időnek kellett felszívódnia belém Bécs, Párizs, London, Köln, sorra más „nyugati” városok élményvilága révén, hogy még inkább a megfelelő helyére kerüljön az irodalmi délvidékiség. Publikációk s mindegyebek. Boldog vagyok, hogy csekély tehetésem révén – e rövidke ismertetés, Pintér Lajos írói méltatása s más dolgok – jelezhetem: ó, égi csillagok, régiek, hát ismertek még engem. Kosztolányi jegyében írom ezt, ha Csáth-kollázsom nem lett volna elég. De ez igaz dolgokból soha semmi sem elég, így lelkesítő tény, maradandó fordulat, hogy Pintér könyvét, nem-is-oly-miniatűrjét Szabadka kiadta.

És hajrá Kötter! Eddig maximum. Örömeket nekem.